DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

26. marts 2009 *

I sag C-348/07,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Landgericht Hamburg (Tyskland) ved afgørelse af 18. juni 2007, indgået til Domstolen den 27. juli 2007, i sagen:

Turgay Semen

mod

Deutsche Tamoil GmbH,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, P. Jann, og dommerne M. Ilešič, A. Tizzano, E. Levits (refererende dommer) og J.-J. Kasel,

* Processprog: tysk.

generaladvokat: M. Poiares Maduro
justitssekretær: fuldmægtig C. Strömholm,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 18. september 2008,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Turgay Semen ved Rechtsanwalt H.-J. Rust

— Deutsche Tamoil GmbH ved Rechtsanwalt T. Wambach

— den tyske regering ved M. Lumma, J. Kemper og T. Baermann, som befuldmægtigede

— den italienske regering ved I.M. Braguglia, som befuldmægtiget, bistået af avvocato dello Stato S. Fiorentino

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved H. Støvlbæk og H. Krämer, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 19. november 2008,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 17 i Rådets direktiv 86/653/EØF af 18. december 1986 om samordning af medlemsstaternes lovgivning om selvstændige handelsagenter (EFT L 382, s. 17, herefter »direktivet«).

2 Anmodningen er indgivet under en sag mellem Turgay Semen, der er forpagter af en tankstation, og Deutsche Tamoil GmbH (herefter »Deutsche Tamoil«), vedrørende størrelsen af den godtgørelse ved kontraktforholdets ophør, som tilkommer Turgay Semen på grund af nævnte selskabs opsigelse af hans kontrakt.

Retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelser

3 Følgende er fastsat i direktivets artikel 17:

»1. Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at handelsagenten ved kontraktforholdets ophør får godtgørelse i henhold til stk. 2 eller skadeserstatning i henhold til stk. 3.

2. a) Handelsagenten har ret til en godtgørelse, såfremt og i det omfang:

— han har skaffet agenturgiveren nye kunder eller i betydeligt omfang har øget forretningerne med den bestående kundekreds, og forretningsforbindelserne med disse kunder fortsat vil give agenturgiveren betydelige fordele, og

— betaling af godtgørelse er rimelig under hensyn til samtlige omstændigheder, herunder navnlig handelsagentens tab af provision af forretninger med disse kunder. Medlemsstaterne kan fastsætte, at disse omstændigheder ligeledes kan omfatte anvendelse af en konkurrenceklausul som defineret i artikel 20.

b) Godtgørelsen kan ikke overstige et beløb svarende til en årlig godtgørelse, der beregnes på grundlag af handelsagentens gennemsnitlige årlige vederlag i de sidste fem år; hvis kontrakten er indgået for mindre end fem år siden, beregnes godtgørelsen på grundlag af det gennemsnitlige vederlag i perioden.

c) Ydelse af denne godtgørelse er ikke til hinder for, at agenten kan påberåbe sig skadeserstatning.

[…]«

Nationale bestemmelser

4 Direktivets artikel 17, stk. 2, er blevet gennemført i national ret ved § 89b i den tyske handelslovbog (Handelsgesetzbuch) som affattet på tidspunktet for de faktiske omstændigheder. Bestemmelsen er affattet således:

»1. Handelsagenten kan efter kontraktforholdets ophør kræve en rimelig godtgørelse af agenturgiveren, såfremt og i det omfang

1) agenturgiveren efter kontraktforholdets ophør fortsat har betydelige fordele af forretningsforbindelsen med nye kunder, som handelsagenten har skaffet

2) handelsagenten som følge af kontraktforholdets ophør mister retten til provision, som han ville have modtaget ved en fortsættelse af kontraktforholdet i kraft af allerede afsluttede eller kommende forretninger, med de af ham skaffede kunder, og

3) betaling af en godtgørelse er rimelig under hensyntagen til samtlige omstændigheder.

2. Har handelsagenten udvidet forretningsforbindelsen med en eksisterende kunde så væsentligt, at dette økonomisk svarer til hvervningen af en ny kunde, sidestilles en sådan udvidelse med hvervningen af en ny kunde.«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

5 Fra den 1. november 2001 til den 31. december 2005 var Turgay Semen forpagter af en tankstation i Berlin tilhørende Deutsche Tamoil. Han solgte i det væsentlige brændstof og smøremidler i dette selskabs navn og for dets regning, men også telefonkort fra forskellige operatører, som nævnte selskab stillede til hans rådighed.

6 Deutsche Tamoil tilhører den børsnoterede libyske koncern Oilinvest, der i Tyskland driver et net af ca. 250 tankstationer både under hovedmærket Tamoil, der er dets egentlige selskabsnavn, og under det sekundære og mindre dyre mærke, HEM.

7 Den af Turgay Semen drevne tankstation var en »HEM«-station. Hans provision blev vedrørende brændstof beregnet på grundlag af den solgte mængde (provision pr. liter)

og for olie på grundlag af den opnåede omsætning. Når indehavere af benzinkort, for hvilke Deutsche Tamoil indrømmede rabatter, købte benzin, oppebar Turgay Semen således kun en mere beskeden provision.

8 Landgericht Hamburg skal træffe afgørelse om den godtgørelse, der skal betales til Turgay Semen efter ophøret af hans kontrakt med Deutsche Tamoil.

9 I henhold til tysk retspraksis er de tre kriterier, der er fastsat i den tyske handelslovbogs § 89b, stk. 1, kumulative og begrænser hinanden gensidigt. Godtgørelsen kan således ikke være højere end det laveste af de beløb, der fremkommer ved anvendelsen af et af disse tre kriterier.

10 Med støtte i denne retspraksis hælder den forelæggende ret til at fortolke direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), således, at denne bestemmelse, hvorefter handelsagentens provisionstab kun udgør et forhold, der skal tages i betragtning inden for rammerne af billighedsvurderingen, ligeledes gør det muligt at lægge til grund, at denne agents provisionstab udgør den øvre grænse for godtgørelsens størrelse.

11 Idet Landgericht Hamburg imidlertid er i tvivl om nævnte fortolkning af direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), har den besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Er det foreneligt med direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), at en handelsagents krav på godtgørelse begrænses af den pågældendes provisionstab i forbindelse med kontraktforholdets ophør, også når agenturgiverens tilbageværende fordele vurderes at have en højere værdi?

2) Skal hertil også regnes de fordele, der tilflyder selskaberne i en koncern, som agenturgiveren tilhører?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

12 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at en handelsagents krav på en godtgørelse automatisk begrænses af den pågældendes provisionstab i forbindelse med kontraktforholdets ophør, også når agenturgiverens tilbageværende fordele vurderes at have en højere værdi.

13 Det bemærkes indledningsvis, at direktivets artikel 17 skal fortolkes under hensyn til direktivets formål og den ved direktivet indførte ordning (jf. dom af 23.3.2006, sag C-465/04, Honyvem Informazioni Commerciali, Sml. I, s. 2879, præmis 17).

14 Det er endvidere ubestridt, at direktivet har til formål at harmonisere medlemsstaternes lovgivning om retsforholdet mellem parterne i en handelsagenturkontrakt. Det har således bl.a. til formål at sikre handelsagenters retsbeskyttelse i forhold til deres agenturgivere og opstiller med henblik herpå navnlig i artikel 13-20 regler om agenturkontraktens indgåelse og ophør (dommen i sagen Honyvem Informazioni Commerciali, præmis 18 og 19).

15 For så vidt angår kontraktens ophør er der ved direktivets artikel 17, stk. 1, indført en ordning, der gør det muligt for medlemsstaterne at vælge mellem to løsninger. Sidstnævnte skal træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at handelsagenten ved kontraktforholdets ophør får godtgørelse i henhold til de i samme artikels stk. 2 anførte kriterier eller skadeserstatning i henhold til de i artiklens stk. 3 definerede kriterier.

16 Forbundsrepublikken Tyskland har valgt den løsning, der er fastsat i nævnte artikel 17, stk. 2.

17 I henhold til fast retspraksis er den ordning, som er indført ved direktivets artikel 17, ufravigelig, navnlig for så vidt angår beskyttelsen af handelsagenten efter kontraktforholdets ophør (dom af 9.11.2000, sag C-381/98, Ingmar, Sml. I, s. 9305, præmis 21, og dommen i sagen Honyvem Informazioni Commerciali, præmis 22).

18 For så vidt angår godtgørelsen ved kontraktens ophør er det således kun inden for den ramme, der netop er etableret ved direktivets artikel 17 og 18, at medlemsstaterne kan udøve et skøn med hensyn til valget af metoder til beregning af denne godtgørelse (Ingmar-dommen, præmis 21, og dommen i sagen Honyvem Informazioni Commerciali, præmis 35).

19 Den ordning, der er blevet indført ved direktivets artikel 17, omfatter tre faser. Den første af disse faser omfatter indledningsvis en kvantificering af de fordele for agenturgiveren, der er en følge af handelsagentens foretagne transaktioner med kunder i henhold til bestemmelserne i dette direktivs artikel 17, stk. 2, litra a), første led. Den anden fase omfatter derefter kontrol i henhold til vilkårene i denne bestemmelses andet led, af, om det beløb, der fremkommer på grundlag af de ovennævnte kriterier, er billigt, når henses til alle sagens relevante omstændigheder, herunder bl.a. det provisionstab, som handelsagenten har lidt. Endelig bliver godtgørelsesbeløbet som led i den tredje fase underlagt den i direktivets artikel 17, stk. 2, litra b), fastsatte maksimumsgrænse,

der alene finder anvendelse, hvis det beløb, der er resultatet af de to ovenstående beregningsfaser, overstiger den.

20 Eftersom det lidte provisionstab blot udgør et af de relevante forhold inden for rammerne af billighedsvurderingen, påhviler det følgelig den nationale ret inden for rammerne af anden fase af dens gennemgang at vurdere, hvorvidt den godtgørelse, der er blevet tilkendt handelsagenten, i sidste ende fremstår som billig, og derfor, om og alt efter omstændighederne, i hvilket omfang denne godtgørelse bør tilpasses under hensyn til alle sagens relevante omstændigheder.

21 For så vidt angår direktivets formål, således som det er blevet gengivet i denne doms præmis 14, følger det af nævnte ordning, at en fortolkning af direktivets artikel 17 som den, der er blevet fremført af den forelæggende ret, kun kan godtages, hvis det er udelukket, at en sådan fortolkning vil være til skade for handelsagenten.

22 Det skal i den henseende endvidere konstateres, at Domstolen allerede har henvist til beretningen om anvendelsen af direktivets artikel 17 som forelagt af Kommissionen den 23. juli 1996 (KOM(96) 364 endelig udg.). Denne beretning indeholder detaljerede oplysninger vedrørende selve beregningen af godtgørelsen og har til formål at fremme en mere ensartet fortolkning af direktivets artikel 17 (jf. dommen i sagen Honyvem Informazioni Commerciali, præmis 35). Nævnte beretning opregner således forskellige elementer, der i praksis skal tages i betragtning ved billighedsvurderingen, hvoriblandt visse kan trække i retning af en større godtgørelse.

23 I lyset af disse betragtninger skal det således konstateres, at den skønsbeføjelse, som medlemsstaterne råder over til i givet fald at tilpasse den godtgørelse, der tilkommer handelsagenten ved kontraktens ophør, som følge af billighedsbetragtninger, ikke kan fortolkes således, at en eventuel tilpasning af denne godtgørelse kun kan finde sted i nedadgående retning. En sådan fortolkning af direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), andet afsnit, ville automatisk udelukke enhver forhøjelse af nævnte godtgørelse, hvilket ville udgøre en fortolkning til skade for handelsagenten ved kontraktforholdets ophør.

24 Det følger heraf, at en retspraksis som den, der er gengivet i denne doms præmis 9, hvorefter det automatisk udelukkes, at godtgørelsen kan forhøjes over det loft, der er fastsat ved direktivets artikel 17, stk. 2, litra b), ikke kan godtages inden for rammerne af anvendelsen af billighedskriteriet i tilfælde, hvor agenturgiverens tilbageværende fordele har større værdi end handelsagentens anslåede provisionstab.

25 Herefter skal det første spørgsmål besvares med, at direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at en handelsagents krav på en godtgørelse automatisk begrænses af den pågældendes provisionstab i forbindelse med kontraktforholdets ophør, også når agenturgiverens tilbageværende fordele vurderes at have en højere værdi.

Det andet spørgsmål

26 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere oplyst, hvorvidt direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), skal fortolkes således, at det i tilfælde af, at agenturgiveren indgår i en koncern, skal lægges til grund, at de fordele, der tilflyder selskaberne i denne koncern, udgør en del af agenturgiverens fordele og skal tages i betragtning ved beregningen af handelsagentens ret til en godtgørelse.

27 Med henblik på fortolkningen af direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), første led, skal der for det første henvises til bestemmelsens ordlyd.

28 Det bemærkes, at denne bestemmelse udelukkende omhandler kontraktforholdet mellem »kunder/agenturgiver« og de fordele for »agenturgiveren«, der er en følge af de med disse kunder gennemførte transaktioner. En ordlydsfortolkning af direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), første led, fører således til, at det bør lægges til grund, at denne

bestemmelse udelukker, at fordele for tredjemand kan tages i betragtning ved beregningen af »agenturgiverens fordele«.

29 Denne fortolkning, hvorefter udelukkende forholdet mellem agenturgiveren og handelsagenten skal tages i betragtning, styrkes af fortolkningen af nævnte bestemmelses opbygning.

30 Det loft for godtgørelsesbeløbet, der er fastsat i direktivets artikel 17, stk. 2, litra b), beregnes på grundlag af handelsagentens vederlag. Selv om agenturgiveren indgår i en koncern, er det, således som den italienske regering har bemærket, altid udelukkende agenturgiveren, der betaler vederlag, og ikke de øvrige selskaber i koncernen.

31 Det skal endelig konstateres, at det følger af anden betragtning til direktivet, at dette bl.a. har til formål at sikre retssikkerheden i handelssamkvemmet og dermed retssikkerheden på området for handelsagenturer. Dette formål udelukker i princippet, at der henses til tredjemænds fordele, medmindre en sådan hensyntagen er reguleret som led i kontraktforholdet mellem agenturgiveren og handelsagenten. Det tilkommer i den henseende den nationale ret at foretage en bedømmelse af agenturkontrakten i henhold til gældende national ret.

32 Herefter skal det andet spørgsmål besvares med, at direktivets artikel 17, stk. 2, litra a), skal fortolkes således, at det i tilfælde af, at agenturgiveren indgår i en koncern, skal lægges til grund, at de fordele, der tilflyder selskaberne i denne koncern, i princippet ikke udgør en del af agenturgiverens fordele og ikke nødvendigvis skal tages i betragtning ved beregningen af handelsagentens ret til en godtgørelse.

Sagens omkostninger

33 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

1) Artikel 17, stk. 2, litra a), i Rådets direktiv 86/653/EØF af 18. december 1986 om samordning af medlemsstaternes lovgivning om selvstændige handelsagenter skal fortolkes således, at bestemmelsen er til hinder for, at en handelsagents krav på en godtgørelse automatisk begrænses af den pågældendes provisionstab i forbindelse med kontraktforholdets ophør, også når agenturgiverens tilbageværende fordele vurderes at have en højere værdi.

2) Artikel 17, stk. 2, litra a), i direktiv 86/653 skal fortolkes således, at det i tilfælde af, at agenturgiveren indgår i en koncern, skal lægges til grund, at de fordele, der tilflyder selskaberne i denne koncern, i princippet ikke udgør en del af agenturgiverens fordele og ikke nødvendigvis skal tages i betragtning ved beregningen af handelsagentens ret til en godtgørelse.

Underskrifter